

Filozofia analityczna: Russell, Moore, Popper

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy analiza problemów filozoficznych wymaga stworzenia nowego, matematycznego języka? Czy idealizm, empiryzm i psychologizm to pomyłka polegająca na nieodróżnianiu świadomości spostrzeżenia i przedmiotu tego spostrzeżenia? Czy metoda naukowa powinna szukać potwierdzenia teorii, czy skupiać się na możliwości jej falsyfikacji? Te pytania stawiali sobie prekursorzy filozofii analitycznej, Bertrand Russell i George Edward Moore. Zajmowali się oni przede wszystkim filozofią nauki. Karl Popper łączył analizę wiarygodności twierdzeń naukowych z filozofią polityki i myślą społeczną. Zastanawiał się nad genezą totalitaryzmu, sformułował pogląd o obiektywnych prawach historii i opisywał społeczeństwo otwarte.

Twoje cele

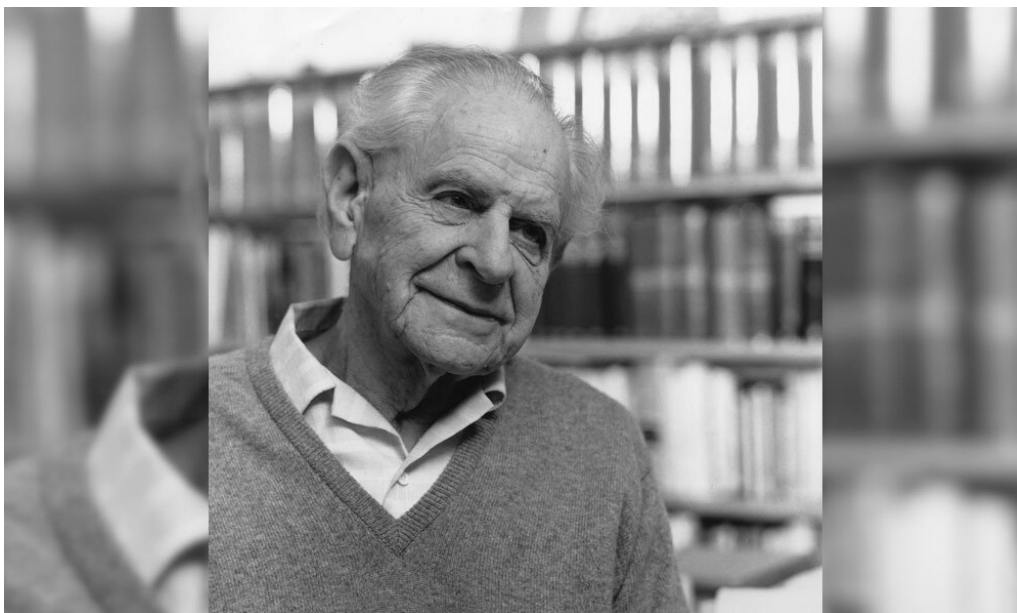
- Poznasz postaci głównych filozofów analitycznych oraz zakres ich badań.
- Scharakteryzujesz atomizm logiczny Bertranda Russella, krytykę idealizmu według George'a Edwarda Moore'a i teorię wiedzy naukowej Karla Poppera.
- Wskażesz cechy filozofii analitycznej, które ujawniają się w stanowiskach jej najważniejszych przedstawicieli.

Przeczytaj

Filozofia nauki

Jednym z głównych tematów dociekań **filozofów analitycznych** była **nauka**, w szczególności zaś zagadnienia uzasadniania i wiarygodności twierdzeń naukowych. Na tym polu myśliciele ci wypracowali kilka kluczowych stanowisk.

Tradycyjna nauka opiera się na metodzie **indukcyjnej**, polegającej na gromadzeniu obserwacji oraz ich uogólnianiu w postaci praw. Jedną z form tej metody jest **weryfikacjonizm neopozytywistów**. Twierdzili oni, że tylko ogólne twierdzenia i hipotezy mogą uchodzić za naukowe, czyli takie, które są weryfikowalne **empirycznie**.

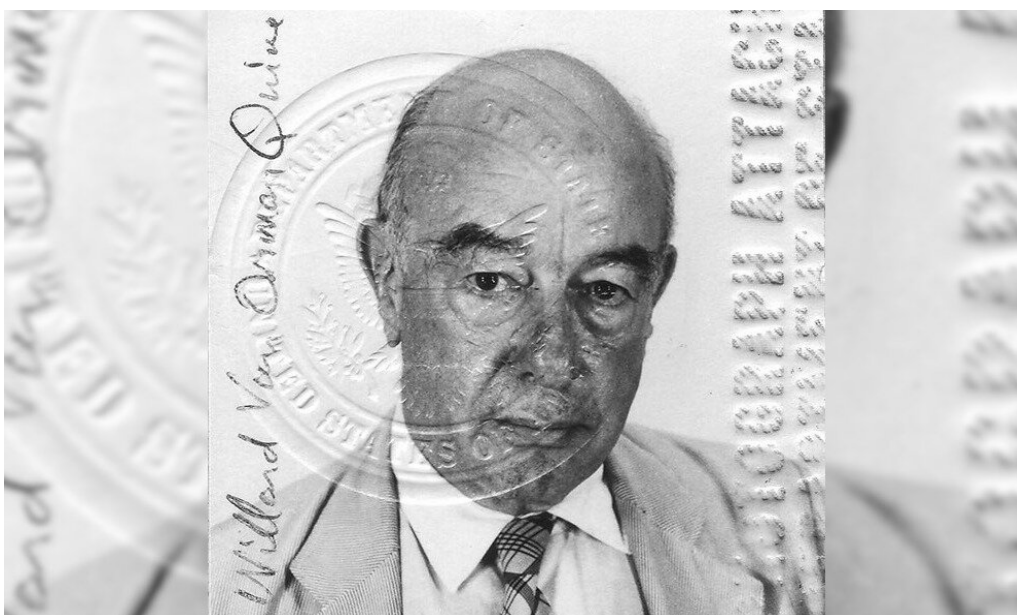
Krytykę weryfikacjonizmu przedstawił **Karl Raimund Popper** (1902–1994), który twierdził, że metoda ta uniemożliwia stawianie nowych, śmiałych hipotez, będących jego zdaniem istotą nauki. Sformułował w związku z tym koncepcję falsyfikacjonizmu – zadaniem naukowca jest formułowanie śmiałych hipotez, których istotnym elementem są warunki falsyfikacji (obowiązkiem naukowca jest sformułowanie metod, testów pozwalających sfalsyfikować jego teorię). Procedura naukowa powinna polegać na szukaniu skutecznej falsyfikacji teorii – dopóki to się nie powiedzie, nie można tej teorii odrzucać.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Z kolei inny filozof nauki, **Thomas Kuhn** (1922–1996), wykazywał, że wszystkie naukowe teorie i obserwacje uwarunkowane są przez nasze ukryte założenia światopoglądowe. Zbiór takich założeń nazwał **paradygmatem naukowym** i twierdził, że wiele odkryć naukowych było, jest i będzie niemożliwych bez zmiany paradygmatu. Stanowisko Kuhna spotkało się ze sporą krytyką – jego oponenti dowodzili, że wprowadza on do metody naukowej czynnik irracjonalny (w postaci nieświadomych założeń). Naukowcy głosili konieczność przyjęcia w to miejsce pewnego zbioru wyjściowych założeń, wspólnych dla całej nauki. Stanowisko to określa się mianem **fundacjonalizmu**.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

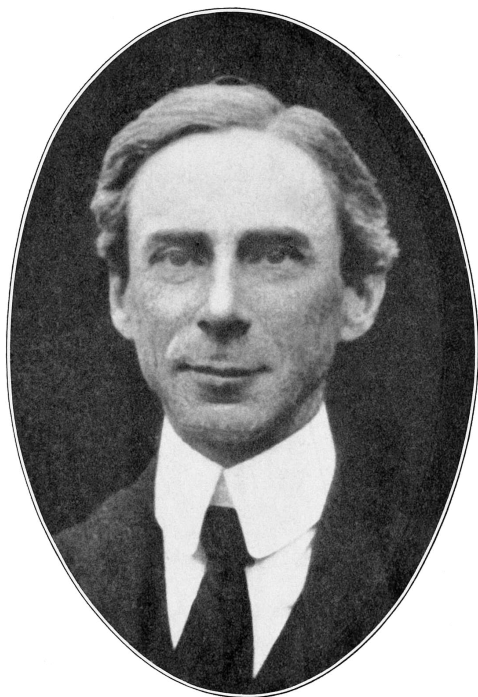

Inny pogląd, **koherencjonizm**, którego przedstawicielem był m.in. **Willard Van Orman Quine** (1908–2000), głosi, że kluczowym warunkiem prawomocności twierdzeń naukowych jest ich niesprzeczność ze spójnym systemem opisywania świata.

Źródło: domena publiczna.

Przedstawiciele

Bertrand Russell (1872–1970)

Bertrand Russell

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Brytyjski filozof, logik, matematyk, działacz społeczny i pisarz, uważany za jednego z prekursorów filozofii analitycznej. Pochodził z wpływowej rodziny szlacheckiej (posiadał tytuł hrabiowski), studiował w Cambridge, był znany z pacyfistycznych poglądów (za związane z tym działania był dwukrotnie więziony). W 1950 r. otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury.

Badania i dociekania Russella motywowała kartezjańska wiara w możliwość stworzenia wiedzy pewnej. Stanowczo sprzeciwiał się **idealizmom** we wszelkiej postaci, a szansę na sformułowanie wiedzy pewnej upatrywał w próbie stworzenia sztucznego, czysto matematycznego języka, który miałby być punktem odniesienia analizy wszystkich problemów filozoficznych. Russell uważał, że wszystkie pojęcia, nawet jaźń, umysł czy materia, dają się skonstruować

metodami czysto logicznymi. Swoją program oraz zakrojoną na szeroką skalę jego realizację przedstawił w trzutomowym dziele *Principia mathematica* (1903), napisanym wspólnie z matematykiem i filozofem Alfredem Northem Whiteheadem (1861–1947), oraz w książce *Atomizm logiczny* (1924). W nawiązaniu do tytułu drugiego z tych dzieł stanowisko Russella określa się jako **atomizm logiczny**.

Dokonania filozofa były źródłem inspiracji dla większości znanych przedstawicieli filozofii analitycznej, w tym dla członków Koła Wiedeńskiego i szkoły lwowsko-warszawskiej.

George Edward Moore (1873–1958)

Brytyjski filozof i etyk, uważany za jednego z najważniejszych prekursorów filozofii analitycznej. Studiował w Cambridge.

Opublikował esej *Odparcie idealizmu* (1903), który uchodzi za symboliczny moment narodzin filozofii analitycznej w Wielkiej Brytanii. Moore, krytykując

Berkeleya i innych filozofów idealistycznych, rozróżnił świadomość spostrzeżenia i przedmiot spostrzeżenia. Uważał, że mylenie tych dwu kwestii jest głównym źródłem idealizmu, a także empiryzmu

i psychologizmu. Przedmiotu doświadczamy jako czegoś niezależnego od świadomości, a nie jako idei w naszym umyśle.

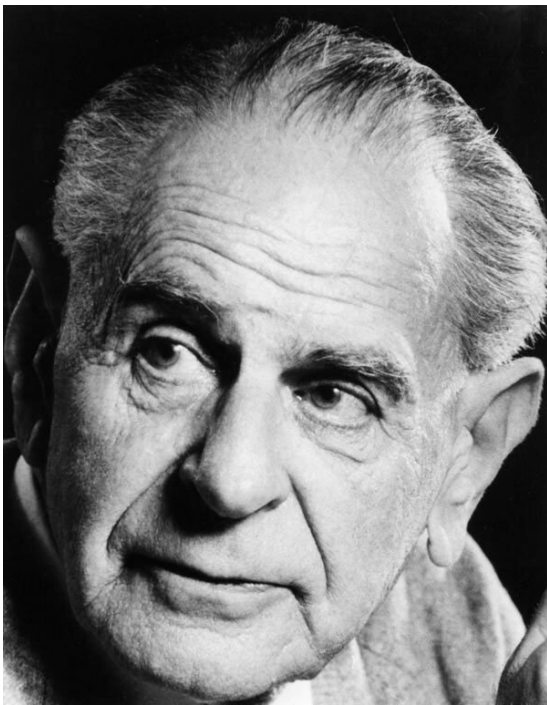
Wiele prac Moore'a poświęconych jest kwestiom etycznym. Najbardziej znane jego dzieło z tego zakresu to *Zasady etyki* (1903), gdzie wprowadza pojęcie metaetyki, czyli dyscypliny badającej zasady formułowania norm etycznych. Dowodzi tam także, że pojęcie „dobry” nie odnosi się do żadnych naturalnych stanów rzeczy czy własności takich, jak „pożyteczny”, „przyjemny” lub „służący życiu”. Utożsamienie dobra z którąś z tych naturalnych własności określa mianem „błędu naturalistycznego”. Moore twierdził, że „dobra” nie można wywodzić z żadnych obserwowalnych, naturalnych stanów rzeczy i zamiast tego uznawał je za własność prostą, dostępną wyłącznie intuicji.

George Edward Moore

Źródło: Ray Strachey, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Karl Raimund Popper (1902–1994)

Karl Popper

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Austriacki filozof pochodzenia żydowskiego, specjalizujący się przede wszystkim w filozofii nauki, polityki oraz w myśli społecznej. Studiował w Wiedniu, wykładał m.in. na Uniwersytecie Londyńskim. W dziedzinie filozofii nauki sformułował słynną koncepcję [falsyfikacjonizmu](#). Miał go zainspirować sam Einstein podczas wykładu, którego Popper był słuchaczem. Niemiecki fizyk dokładnie określił eksperyment, który dowiódłby niesłuszności jego teorii względności.

Dorastanie w Niemczech – kraju, w którym rodził się nacjonalizm faszystowski – przyczyniło się do zainteresowania się Poppera genezą [totalitaryzmu](#). W pierwszej kolejności krytyce poddał historyzm (wywodzony głównie od Hegla pogląd, który głosił, że historią kierują obiektywne prawa). Dostrzegł w nim źródło przemocy – sytuację, kiedy to jedni ludzie narzucają coś innym w imię rzekomych praw historii. Wykorzystując swoją teorię

nauki, dowiódł, że historyzm nie spełnia kryteriów naukowości – jest klasyczną teorią niefalsyfikowalną (nie da się jej obalić), podobnie zresztą jak psychologizm i psychoanaliza. Źródeł europejskiego totalitaryzmu Popper upatrywał także w historii kultury europejskiej, zwłaszcza filozofii. Za pierwszego ideologa totalitaryzmu uważał Platona, poświęcając mu praktycznie cały pierwszy tom swojej monumentalnej dwutomowej pracy *Spółeczeństwo otwarte i jego wrogowie* (1945). W dziele tym sformułował inspirowaną poglądami Henri'ego Bergsona, głośną koncepcję społeczeństwa otwartego – społeczeństwa, które nie przyjmuje żadnej jedynie słusznej wykładni tego, co historycznie prawdziwe, ale w którym stale ścierają się różne wizje życia i świata.

W Polsce podczas stanu wojennego dzieło *Spółeczeństwo otwarte i jego wrogowie*, na którego oficjalny druk nie było zgody, ukazało się nakładem wydawnictwa podziemnego. Czytało je wielu ówczesnych opozycjonistów. Władze PRL-u spełniały wszelkie kryteria wroga społeczeństwa otwartego.

Słownik

atomizm

(gr. *atomos* – niepodzielny) starożytna doktryna, głosząca, że świat składa się z próżni oraz nieskończonej liczby niepodzielnych, drobnych, ruchomych cząstek – atomów

atomizm logiczny

(gr. *logos* – słowo, mowa, rozum) w wersji ontologicznej: pogląd głoszący, że świat składa się z atomów logicznych, czyli pewnych rzeczy lub pewnych faktów; w teorii i metodologii nauk: pogląd głoszący, że całą prawdę o rzeczywistości da się wyrazić w postaci zdań elementarnych, które są podstawowymi składnikami wiedzy – najprostszymi zdaniami logicznymi, rejestrującymi proste fakty jednostkowe, ustalone przez obserwację naukową; termin wprowadził Bertrand Russell, określił nim swoje stanowisko, które zajmował w latach 1914–1924; atomizm logiczny jest przeciwieństwem monizmu logicznego

empiryzm

(gr. *émpeiros* – doświadczony) w filozofii: kierunek w teorii poznania wywodzący poznanie ludzkie z doświadczenia zmysłowego, zewnętrznego lub wewnętrznego

falsyfikacjonizm

(łac. *falsum* – fałsz) stanowisko filozoficzne, według którego uzasadnienie hipotezy polega na nieudanej próbie jej obalenia

filozofia analityczna

(gr. *philosophia* – umiłowanie mądrości, gr. *análysis* – rozluźnienie, rozwiązanie, rozbiór) jeden z głównych nurtów filozofii współczesnej, jego przedstawiciele głoszą, że podstawowym celem filozofii jest analiza pojęć, twierdzeń i problemów filozoficznych,

a ponieważ te pojęcia i twierdzenia są wyrażane w języku, filozofia analityczna jest analizą języka; bywa także określana mianem filozofii lingwistycznej

fundacjonalizm

(łac. *fundamentum* – podstawa) pogląd głoszący, że przeświadczenia rodzące się z poznania zmysłowego są prawdami niepodważalnymi, na których opiera się wiedza o świecie

idealizm

(łac. *idealis*, od gr. *idea* – idea, wyobrażenie) kierunek głoszący, że podstawową realnością są idee, natomiast świat materialny jest bytem wtórnym, pochodnym

indukcja

(łac. *inductio* – wprowadzenie) w logice: wyprowadzanie wniosków ogólnych z przesłanek będących poszczególnymi przypadkami tych wniosków; w naukach empirycznych: metoda badawcza prowadząca do uogólnień na podstawie eksperymentów i obserwacji faktów; w fizyce: wzbudzenie prądu lub ładunku elektrycznego pod wpływem czynników elektrycznych lub magnetycznych

nauka

sposób poznawania świata, charakteryzujący się wykorzystaniem rozumu jako jedyne narzędzia wnioskowania, uznający doświadczenie jako jedyne źródło poznania świata oraz korzystający z uzgodnionej metodologii jego badania i posługujący się precyzyjnym językiem opisu swych ustaleń

neopozytywizm

(gr. *néos* – nowy; franc. *positivisme*, od łac. *positivus* – oparty, uzasadniony) kierunek w filozofii XX w., według którego prawdziwą wiedzą jest jedynie wiedza oparta na doświadczeniu

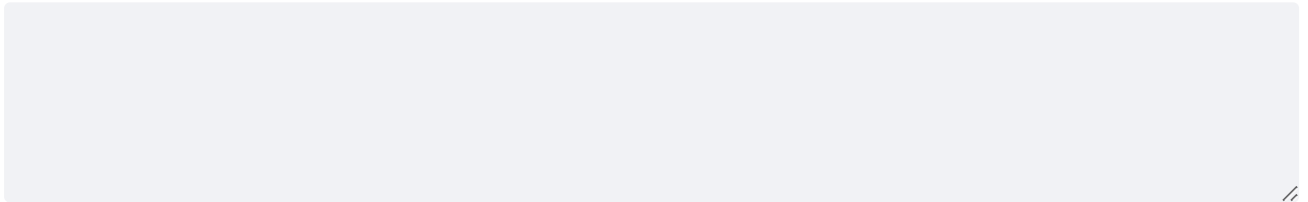
totalitaryzm

(łac. *totalis* – całkowity) system rządów, który dąży do pełnej kontroli nad życiem publicznym i prywatnym swoich obywateli

Audiobook

Polecenie 1

Wymień najważniejsze stanowiska, które dają się wyodrębnić w filozofii analitycznej.

Źródło: Bertrand Russell, *Fakty i sądy*, [w:] Barbara Markiewicz, *Od Nietzschego do filozofii współczesnej. Wybór tekstów*.

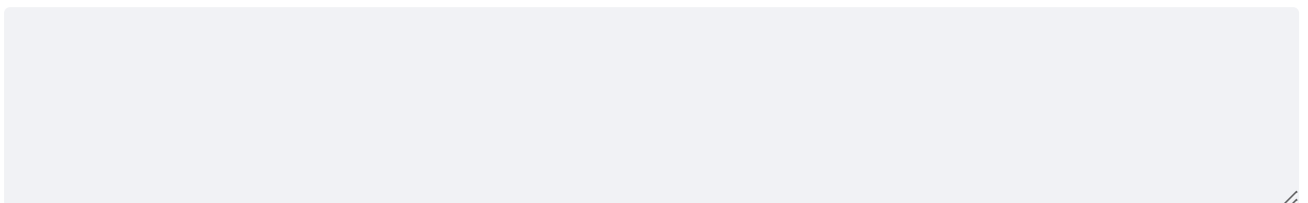
Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło: Karl Raimund Popper, *Epistemologia bez podmiotu poznającego*, [w:] Barbara Markiewicz, *Od Nietzschego do filozofii współczesnej. Wybór tekstów*.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Po wysłuchaniu obu nagrań odpowiedz na pytanie: Czy teksty Russella i Poppera są w swoich założeniach zbieżne, czy antagonistyczne? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Prezentacja TED

Przekonaj się, co na temat Bertranda Russella i jego roli w rozwoju filozofii powiedział ekspert.

Trwa wczytywanie danych...

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Ds4uzaMrE>

Film edukacyjny. Bertrand Russell i jego rola w rozwoju filozofii. Część 1

Wykłada prof. Wojciech Sady

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Bertrand Russell i jego rola w rozwoju filozofii. Część 1.*

Ćwiczenie 1

Polecenie 1

Odpowiedz na pytanie, czym są aksjomaty według Russella? Napisz ich definicję na podstawie wykładu profesora Wojciecha Sadego.

Trwa wczytywanie danych...

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Ds4uzaMrE>

Film edukacyjny. Bertrand Russell i jego rola w rozwoju filozofii. Część 2

Wykłada prof. Wojciech Sady

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Bertrand Russell i jego rola w rozwoju filozofii. Część 2.*

Ćwiczenie 2

Polecenie 2

Na podstawie wypowiedzi eksperta napisz, czego dotyczy matematyka.

Trwa wczytywanie danych...

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Ds4uzaMrE>

Film edukacyjny. Bertrand Russell i jego rola w rozwoju filozofii. Część 3

Wykłada prof. Wojciech Sady

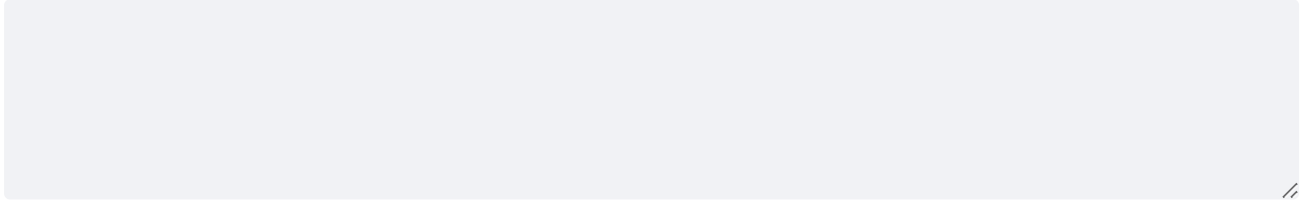
Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Bertrand Russell i jego rola w rozwoju filozofii. Część 3.*

Ćwiczenie 3

Praca domowa

Czy zgadzasz się z twierdzeniem, że istnieje możliwość przedstawienia prawdy o świecie w oparciu o atomizm logiczny? Napisz esej, w którym rozważysz ten pogląd. Wskazówki dotyczące pisania eseju filozoficznego znajdziesz w materiale [„Jak napisać esej filozoficzny”](#).

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Filozofia analityczna: Russell, Moore, Popper

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

13. Filozofia analityczna. Uczeń:

- 1) przedstawia główne idee wczesnej filozofii analitycznej na przykładzie jednego z następujących autorów: George Edward Moore, Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein;
- 3) omawia jeden z następujących kierunków filozofii XX wieku: neopozytywizm, pragmatyzm, filozofia lingwistyczna;
- 4) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: Problemy filozofii Bertranda Russella, Z głównych zagadnień filozofii George'a Edwarda Moore'a, Dociekania filozoficzne Ludwiga Wittgensteina, O tak zwanych prawdach względnych Kazimierza Twardowskiego, Zagadnienia i kierunki filozofii Kazimierza Ajdukiewicza, Medytacje o życiu godziwym Tadeusza Kotarbińskiego, O metafizyce, jej kierunkach i zagadnieniach Tadeusza Czeżowskiego.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Poznasz postaci głównych filozofów analitycznych oraz zakres ich badań.
- Scharakteryzujesz atomizm logiczny Bertranda Russella, krytykę idealizmu według George'a Edwarda Moore'a i teorię wiedzy naukowej Karła Poppera.
- Wskażesz cechy filozofii analitycznej, które ujawniają się w stanowiskach jej najważniejszych przedstawicieli.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozpoznaje postaci głównych filozofów analitycznych oraz zakres ich badań;
- charakteryzuje logiczny atomizm Bertranda Russella, krytykę idealizmu według George'a Edwarda Moore'a i teorię wiedzy naukowej Karła Poppera;
- przedstawia cechy filozofii analitycznej w odwołaniu do stanowisk jej najważniejszych przedstawicieli.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- film;
- audiobook.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Filozofia analityczna: Russell, Moore, Popper”. Uczniowie mają zapoznać

się z treściami w sekcji „Przeczytaj” i przygotować prezentację, w której przedstawią przykłady ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującemu oraz uzupełniają informacje o swoje przykłady. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki. Po zakończeniu dyskusji chętna lub wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Metoda dociekań.** Uczniowie pracują w zespołach 4-osobowych metodą dociekań filozoficznych Lipmana. Przebieg pracy:
 - zapoznanie się z multimedium w sekcji „Audiobook”;
 - wykonanie polecenia *Wymień najważniejsze stanowiska, które dają się wyodrębnić w filozofii analitycznej* do multimedium w e-materiale;
 - sformułowanie pytań do treści multimedium przez uczniów;
 - wybór jednego z pytań, które mogłoby posłużyć wspólnej dyskusji.Przygotowanie uczniów do dyskusji.
Nauczyciel wybiera moderatora, który poprowadzi dyskusję, oraz obserwatora, który na końcu podsumuje jej przebieg.
Dyskusja nad wybranym tematem z uwzględnieniem odmiennych stanowisk.
Moderator zachęca uczniów do precyzyjnego formułowania argumentów za i przeciw, szukania powiązań między omawianymi stanowiskami oraz odpowiedzi na pojawiające się w trakcie dyskusji pytania.
Wybrany uczeń podsumowuje dyskusję.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”, a następnie odczytuje polecenie: *Po wysłuchaniu obu nagrań odpowiedz na pytanie: Czy teksty Russella i Poppera są w swoich założeniach zbieżne, czy antagonistyczne? Uzasadnij swoją odpowiedź.* Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązania i spostrzeżenia na forum klasy.
3. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Prezentacja TED”. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel raz jeszcze wyświetla na tablicy interaktywnej lub przy użyciu rzutnika temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście wyświetlonych treści prosi uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach nauczyłem/nauczyłam się...

Praca domowa:

1. Zaproponuj inne materiały źródłowe do lekcji. Uzasadnij swój wybór i przygotuj streszczenie wybranego tekstu.

Materiały pomocnicze:

- Migasiński J., *Filozofia nowożytna*, Warszawa 2011.
- Gadacz T., *Historia filozofii XX wieku*, Kraków 2009.
- Stanosz B., *Wprowadzenie do logiki formalnej. Podręcznik dla humanistów*, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.